

Mammoet en co. in de dorpskerk. Inhoudiging 'Wonderkamer Naturalia' in de kerk van Wintam (België)

Anthonie Hellemond^{1,2}

België is sinds de zomer van 2024 een klein ijstijd-museum rijker. In de voormalige parochiekerk van Wintam, een deelgemeente van Bornem in het zuiden van de provincie Antwerpen, is sinds september een collectie aan laat-pleistocene alsook holocene vondsten te bewonderen die werden verzameld door Wintammenaar en burgerwetenschapper (citizen scientist) de heer Jos De Reu (foto 3).

Reddingsoperatie

Alle vondsten uit de wonderkamer zijn afkomstig van het mondingsgebied van de Rupel in de Schelde ter hoogte van Wintam. Tussen 1979 en 1997 werd het zeekanaal Brussel-Rupel (ook gekend als de Willebroekse vaart of het Kanaal van Willebroek) doorgetrokken naar de Schelde. Hierbij werd een groot poldergebied ingenomen van de Rupel en de Schelde. Er werd een zone uitgebaggerd voor het eigenlijke kanaal en een aansluitende zone opgespoten (zie de topografische kaart). Tijdens deze grote infrastructuurwerken was het de heer Jos De Reu die zich bekommerde om de berging van fossielen en archeologische vondsten. Dankzij het werk en de toewijding van Jos, werden de vele objecten en skeletresten uit dit gebied bewaard en veiliggesteld voor toekomstige generaties. Hierdoor hebben we vandaag een unieke inkijk in de laat-pleistocene en holocene resten uit de ondergrond van Wintam nabij Hingene.

Museum in de Kerk

Met de recente ontwijding van de parochiekerk van Wintam in 2019 kwam er een sterk signaal vanuit de dorpsgemeenschap om de kerk niet leeg te laten staan maar deze een nieuwe invulling te geven als polyvalente publieksruimte. Het nieuw opgerichte Genootschap Sint-Margaretha Wintam (vernoemd naar de patroonheilige van de kerk) kreeg van de gemeente Bornem, de eigenaar van de kerk, de kans om

de kerk te beheren en de locatie te gebruiken voor het organiseren van evenementen en het inrichten van tentoonstellingen. In samenwerking met de verantwoordelijken van het Sigmaphan (project rond overstromingsrisico's langs de Schelde), alsook met de lokale, provinciale en gewestelijke beleidsmakers werd in 2020 een tentoonstelling opgericht rond tien eeuwen Nattenhaasdonk, een verdwenen Vlaams polderdorp nabij Wintam. Daarna werden nog eveneens tentoonstellingen over archeologie in Klein-Brabant (Bornem en Puurs-Sint-Amands) alsook een tentoonstelling over ex-voto's uit de Wintamse Schipperskapel toegevoegd. Op zondag 8 september 2024 kwam hier nog een nieuwe invulling bij namelijk een zogenaamde 'wonderkamer' met naturalia waarbij een aanzienlijk deel van de collectie van Jos De Reu wordt tentoongesteld in het gelijkvloerse deel van de Noordelijke kerkstoren (narthex of atrium). De plechtige inhoudiging door burgemeester en schepenen kon alvast op veel belangstelling rekenen bij de vele nieuwsgierige aanwezigen en genodigden uit binnen- en buitenland.

Onderzoek en educatie

De publieke ontsluiting van de collectie is in grote mate te danken aan het werk van archeoloog dr. Jordi Bruggeman (All-Archeo) en archeozoöloog Peter Van der Plaetsen (foto 2). Voor de paleobotanische reconstructie van de regio kunnen we in de kerk ook een mooie samenvatting krijgen door middel van informatiepanelen met betrekking tot het palynologisch (pollen) onderzoek, uitgevoerd door ereprofessor op rust dr. Cyriel Verbruggen (Vakgroep Geologie en Bodemkunde - UGent). Met de recente erkenning van het geopark Schelde-Delta als tweede UNESCO erkend geopark in België, vormt de omgeving rond Wintam een belangrijke toevoeging aan het geologisch, geomorfologisch en paleontologisch patrimonium van het park. Hoewel het gros van



1 DICK MOL



2 PETER VAN DER PLAETSEN

**TOPOGRAFISCHE
KAART UIT 1965**

Het gele kruis duidt de kerk van Wintam aan. De gearceerde zone is het nu verdwenen gebied, een oppervlakte van meer dan een vierkante kilometer (ongeveer 10 procent van de voormalige gemeente Hingene). Bemerkt het stratennet en de bewoning erlangs, die aangeven dat er belangrijke menselijke activiteit was langs de Rupel. (Kaart bekomen via het NGI en bewerkt door Filip Van Beirendonck en Cyriel Verbruggen).



de collectie reeds meer dan twintig jaar geleden werd onderworpen aan onderzoek (De Reu, 2001a,b) alsook in 2018 door prof. Crombé (UGent) en diens collega's werd gedateerd voor de holocene bewerkingssporen op geweiresten van hertachtigen (Crombé *et al.*, 2018), bleef de pleistocene

fractie van de stukken redelijk onderbelicht. Tijdens de inhuldigingsdag op 8 september was het Dick Mol (foto 1) die de tijd nam om een groot deel van de niet tentoongestelde pleistocene zoogdieren resten, die bewaard worden in de torenzolder, op naam te brengen en aan een kritische blik te onderwerpen. Vooral de hoge

concentratie aan wolharige neushoorn viel op, alsook de mate aan vraatsporen van de grotten hyena (*Crocota spelaea*) die weterugzien op vele botfragmenten.

WONDERKAMER NATURALIA

HET IJSTIJD-MUSEUM IN DE KERK VAN WINTAM

EDUARD DE BLOCKSTRAAT 2, WINTAM-BORNEM (BELGIË)
OPEN: ELKE ZONDAG VAN 13.30 TOT 17.00 UUR

OP AFSpraak BEZOeken? NEEM CONTACT OP MET
GENOOTSCHAP SINT-MARGARETHA WINTAM,
E-MAIL: GENOOTSCHAPSINT.MARGARETHA@GMAIL.COM.

(NIET-BEGELEID BEZOEK IS GRATIS)



Tot het topstuk van de (niet tentoongestelde) collectie behoort een botsplinter (40-45 cm groot) van een wolharige mammoet, die onwaarschijnlijk sterk gepolijst is en bestaat uit het *materia compacta* van de humerus. Verder onderzoek moet uitwijzen of dit specimen misschien het resultaat is van menselijke manipulatie tijdens het Laat Pleistoceen. Opvallend is wel dat de botsplinter opvallend sterke gelijkenissen vertoont met een gelijkaardig object (botschraper) uit Bilzingsleben (deelstaat Thüringen - Duitsland). Dit specimen wordt bewaard in het Landesmuseum für Vorgeschichte oftewel het staatsmuseum voor prehistorie te Halle (Saale) in de Duitse deelstaat Saksen-Anhalt (Mania & Mania, 2004).

Plan je bezoek

De kerk van Wintam is elke zondag tussen 13.30 en 17.00 uur geopend, of op afspraak te bezoeken via het Genootschap Sint-Margaretha Wintam (een niet-begeleid bezoek is gratis). Contact opnemen kan met oprichter Theo Segers. Een eventueel begeleid bezoek kan via mail op volgend adres worden vastgelegd: genootschap.sint.margaretha@gmail.com.

Voor een volledige Schelde, Rupel en Zenne belevenis in een paleontologische context, is het aan te raden om de mammoet van Dendermonde te gaan bekijken in het Vleeshuismuseum te Dendermonde, het 'Museum Donkmeer' te bezoeken in Berlare, het Museum Rupelklei museum te bezoeken in Terhagen (Rumst), vervolgens te wandelen langs het Scheyvaertshof (de boswachterswoning) in het Blaasveldbroek nabij Mechelen, alsook het Bos Van Aa museum in Zemst te verkennen. Meer info over al deze locaties en hun belang binnen het Geopark Schelde-Delta kan je terugvinden op: <https://www.scheldedelta.eu>.

Literatuur

- Crombé, P., J. De Reu, J. Sergeant, M. Boudin & I. Bourgeois. 2018. Prehistoric antler and bone tools from the Scheldt basin: new radiocarbon dates from the site of Wintam "Sluis" in the Rupel floodplain (municipality of Bornem, prov. of Antwerp, BE) *Notae – Praehistoricae*, 38 /2018: 15-26.
- De Reu, J. 2001a. Vondsten bij de werken aan de nieuwe zeesluis te Wintam (Bornem). In: *Archeologie in Klein-Brabant, Jaarboek van de Vereniging voor Heemkunde in Klein-Brabant v.z.w.*, 36: 65-136.
- De Reu, J. 2001b. Het archeo-kanaal. In: Verlaeckt K. (ed.), *Prospectievondsten uit het mondingsgebied van Rupel en Schelde te Wintam*. – *VOBOV-info*, 54: 2-4.
- Mania, D. & U. Mania. 2004. Der Urmensch von Bilzingsleben. Seine Kultur und Umwelt. In: H. Meller (Hrsg.), *Paläolithikum und Mesolithikum. Kataloge zur Dauer-ausstellung im Landesmuseum für Vorgeschichte Halle Bd. 1. Halle (Saale)*

^{1,2} *Anthonie Hellemond, Palaeontologica Belgica (PalaeoBel) Oostvaardijk 61, B-1850 Grimbergen en Lithotectonic workgroup, Belgian National Commission For Stratigraphy (NCS). e-mail: palaeontologica.belgica@gmail.com*